

УДК 342.9
DOI <https://doi.org/10.32782/39221359>

Гудима О. О.,
*аспірант Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

SOME FEATURES OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE STATUS OF A LAW ENFORCEMENT AGENCY EMPLOYEE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Досліджено питання щодо актуальних питань адміністративно-правового регулювання статусу працівника правоохоронного органу в умовах воєнного стану. Акцентується увага на виконанні працівниками правоохоронних органів завдань, передусім забезпечення громадського порядку та публічної безпеки з урахуванням обставин що сталися (дією правового режиму військового стану).

Відмічено особливості діяльності органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану, що зумовили необхідність організаційного виділення спеціальних підрозділів, груп чи окремих працівників, які мають підвищену професійну, фізичну чи спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності. Окремо наголошено, що основним суб'єктом забезпечення публічної безпеки та порядку є Національна поліція України. Проаналізовано ключові зміни, котрі стосуються нормативного уточнення адміністративно-правового статусу працівника поліції та, як наслідок, й до статусу працівників правоохоронних органів загалом. Констатується збереження статусу означених працівників правоохоронних органів у їх загально нормативному значенні.

Визначено, що «підручні засоби як засоби поліцейського примусу» це знаряддя, предмети чи механізми, що можуть бути використані під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському. Зазначено, що поняття «підручні засоби поліцейського примусу» є ширше за змістом аніж поняття «спеціальні засоби», оскільки включає останні. Наведена теза, вважаємо, слугує додатковим аргументом для визначення порядку (особливостей) застосування підручних засобів поліцейським у межах статті 43 Закону України «Про Національну поліцію України». Запропоновано зміни до чинного законодавства України в частині розширення виключного переліку поліцейських заходів примусу.

Ключові слова: *правоохоронні органи, воєнний стан, підручні засоби, необхідна оборона, крайня необхідність.*

The issue of topical issues of administrative and legal regulation of the status of a law enforcement officer in the conditions of martial law has been investigated. Attention is focused on the performance of tasks by law enforcement officers, primarily ensuring public order and public safety, taking into account the circumstances that have occurred (the effect of the legal regime of martial law).

The peculiarities of the activities of the internal affairs bodies under martial law were noted, which necessitated the organizational allocation of special divisions, groups or individual employees who have increased professional, physical or special training and are able to successfully perform certain types of administrative activities. It was separately emphasized that the main subject of ensuring public safety and order is the National Police of Ukraine. The key changes related to the regulatory clarification of the administrative and legal status of a police officer and, as a result, to the status of law enforcement officers in general have been analyzed. It is noted that the status of the specified law enforcement officers is preserved in their general normative meaning.

It is determined that "hand-held means as means of police coercion" are tools, objects or mechanisms that can be used during martial law, in the event of the need to repel an attack that threatens the life or health of a police officer or another person, as well as to eliminate danger in a state of emergency or when arresting a person who has committed an offense and/or is resisting a police officer. It is noted that the concept of "immediate means of police coercion" is broader in meaning than the concept of "special means", as it includes the latter. We believe that the given thesis serves as an

additional argument for determining the procedure (particulars) of the use of improvised means by the police within the framework of Article 43 of the Law of Ukraine "On the National Police of Ukraine". Amendments to the current legislation of Ukraine in terms of expanding the exclusive list of coercive police measures are proposed.

Key words: law enforcement agencies, martial law, improvised means, necessary defense, extreme necessity.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб [1] (військовий стан неодноразово продовжений відповідними Указами Президента). Набрання чинності таким Указом здійснюється одночасно із дня опублікування відповідного Закону України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2].

Частиною другою наведеного вище Указу (Закону України), органам державної влади, зокрема Міністерству внутрішніх справ України доручено здійснювати заходи та повноваження передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3], необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [1].

Розв'язанню проблем діяльності правоохоронних органів та підрозділів Національної поліції під час воєнного стану були присвячені праці учених О. Бандурки, В. Білоуса, В. Феліка, М. Коваліва, В. Івахи, Н. Туза, М. Медвідя, В. Молотая, В. Тильчика та деяких інших. Роботи цих науковців мають значну наукову та практичну цінність, однак поза їхньою увагою залишилося дослідження проблем адміністративно-правового статусу працівника правоохоронного органу в умовах воєнного стану, що є метою статті.

Частиною першою статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» встановлюється, що воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній неза-

лежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. На території де введено воєнний стан, для забезпечення Конституції України та законів України можуть утворюватися військові адміністрації, які формуються, зокрема з числа начальницького складу правоохоронних органів, котрі відряджаються для забезпечення безпеки та проведення відповідних заходів із залишенням на службі в правоохоронних органах без виключення їх зі списків особового складу (частина п'ята статті 5) [3].

Таким чином, варто констатувати збереження статусу означених працівників правоохоронних органів у їх загально нормативному значенні. Особливістю є акцентування уваги на виконанні завдань, передусім забезпечення громадського порядку та публічної безпеки з урахуванням обставин що сталися (дією правового режиму військового стану). По-суті, атестовані працівники органів внутрішніх справ (поліцейські) здійснюють діяльність у відповідності до титульного Закону України «Про Національну поліцію». При чому, як наголошують вчені, зокрема М.В. Ковалів, В.О. Іваха, особливості діяльності органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану зумовили необхідність організаційного виділення спеціальних підрозділів, груп чи окремих працівників, які мають підвищену професійну, фізичну чи спеціальну підготовку і здатні успішно виконувати окремі види адміністративної діяльності. Це підрозділи спеціального призначення, групи застосування спеціальних хімічних речовин, снайпери, спеціалісти з відео- аудіо- документування, зв'язкові та ін. Вогнепальну зброю і спеціальні засоби дозволяється використовувати не всім, а тільки тим працівникам, які пройшли відповідну професійну підготовку, обізнані з нормативними актами, склали заліки і за своїм посадовим станом мають право на їх застосування. Спеціальними ці заходи називаються ще й тому, що всі вони спрямовані безпосередньо

на особу правопорушника, в так званих «екстремальних» умовах [4, с. 69].

Окремо варто відзначити, що працівники правоохоронних органів можуть заміщати посади державних службовців (шляхом відрядження для цілей забезпечення безпеки та оборони) у відповідних військово-цивільних адміністраціях, якщо відповідна державна адміністрація (районна, обласна) набула такого статусу (частина п'ята статті 3 Закону України «Про військово-цивільні адміністрації»). На таких працівників правоохоронних органів не розповсюджується дія Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [5]. Працівники правоохоронних органів, котрі відряджені для проходження служби до відповідних військово-цивільних адміністрацій реалізують права, визначені статтею 5 аналізованого Закону України («Про військово-цивільні адміністрації») у формі, як участі в прийнятті відповідних рішень, так їх організації та виконання. Приналежно, що до компетенції військово-цивільних адміністрацій та як наслідок працівників правоохоронних органів котрі до неї входять, належить питання реалізації повноважень зокрема щодо: сприяння діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Держаної кримінально-виконавчої служби України (пункт 31 частини першої статті 4), заслуховування інформації прокурорів та керівників органів Національної поліції про стан законності, боротьби із злочинністю, охорони громадського порядку та результати діяльності на відповідній території (пункт 32 частини першої статті 4), тощо [5].

Окремо варто наголосити, що працівники правоохоронних органів, формуючи особовий склад сил безпеки та сил оборони [6], діють відповідно до інших нормативно-правових актів. Так, сектор безпеки та оборони підлягає обов'язковому демократичному цивільному контролю (частина перша статті 4 Закону України «Про національну безпеку України»). Здійснення цивільного демократичного контролю за правоохоронними органами покладено на Кабінет Міністрів України. Приналежно, що частиною другою статті 12 «Склад сектору безпеки та оборони» визначено перелік органів

державної влади, які формують означений сектор. Разом із тим, у вказаному переліку серед правоохоронних органів зазначено лише про Національну поліцію, Державну службу судової охорони та Державну прикордонну службу України як суб'єктів сектору безпеки та оборони. Інші ж правоохоронні органи входять до сектору безпеки та оборони як такі, що здійснюють свої функції у взаємодії з сектором безпеки та оборони [6]. Про наведені так звані «інші органи, що взаємодіють із сектором безпеки та оборони» у наведеному вище Законі України не йдеться. Очевидним є й той факт, що перелік правоохоронних органів та і власне останнє поняття використано для позначення лише окремих правоохоронних органів.

Серед правоохоронних органів України під час введення воєнного стану, враховуючи специфіку виконання поставлених завдань, займає Національна поліція України. Саме з цією метою доцільно уточнити особливості адміністративно-правового статусу таких працівників з урахуванням деяких останніх змін із моменту введення правового режиму воєнного сатану.

Зважаючи на те, що основним суб'єктом забезпечення публічної безпеки та порядку є Національна поліція України, до відповідного Закону України (Про Національну поліцію) з метою оптимізації її діяльності внесено зміни. Так, Законом України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану» внесено ключові зміни, котрі стосуються нормативного уточнення адміністративно-правового статусу працівника поліції та, як наслідок, й до статусу працівників правоохоронних органів загалом. Такі зміни передусім стосуються окремих прав та обов'язків поліцейських, зокрема щодо: – отримання інформації від органів державної влади, державних підприємств та органів місцевого самоврядування за письмовим запитом стосовно військовополонених; – особливостей виконання повноважень поліцейського у цивільному одязі під час виконання його основних завдань проведення оперативно-розшукових заходів, негласних слідчих (розшукових) дій, інших дій в умовах режиму

секретності чи заходів із забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів та їх близьких родичів; – можливості застосування підручних засобів при здійсненні заходів із примусу. Останні можливо здійснювати без попередження особи, у разі відбиття нападу від осіб, що які беруть участь у збройній агресії та/чи чинять опір (під час дії правового режиму військового стану); – право поліцейських використовувати технічні засоби: технічні прилади (фото- та відеотехніку, спеціальне програмне забезпечення), інформацію з технічних засобів фото- та відеотехніки, що перебувають у чужому володінні; – право поліцейських здійснювати конвоювання осіб затриманих чи узятих під варту, а також утримання таких осіб в ізоляторах тимчасового тримання; – розмінування та техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події (застосовується поліцейськими до предметів, що є знаряддями чи засобами вчинення адміністративних чи кримінальних правопорушень (проступків)); – право збирати біометричні дані особи (наприклад дактилоскопіювання); – обов'язок поліції здійснювати представництво та організацію співпраці з Інтерполом та Європолом правоохоронних органів України. Okремо варто наголосити на тому, що адміністративно-правовий статус поліцейського уточнено в контексті його відповідальності, зокрема визначено деякі особливості дисциплінарного провадження, зокрема у період воєнного стану – розширено можливі строки службового розслідування за наказом керівника до 30 днів. На час проведення такого розслідування можливе відсторонення особи від здійснення посадових обов'язків [7].

Наведені зміни у більшості стосуються юридикації окремих положень підзаконних нормативно-правових актів на рівні Закону з метою уточнення адміністративно-правового статусу працівника Національної поліції. При чому, окремі з наведених змін стосується саме особливостей повноважень поліцейських під час дії воєнного стану, зокрема забезпечення особистої безпеки, використання технічних засобів та інформаційних систем, реалізацію окремих прав обумовлених умовами збройної агресії. Деякі зміни уточнюють не лише адміністративно-правовий статус поліцейського, а й інших працівників правоохоронних орга-

нів, котрі керуються положеннями Дисциплінарного статуту Національної поліції України, наприклад детективи Бюро економічної безпеки України, інші [8].

Разом із цим, введено й нове поняття «підручні засоби» поряд із поняттям «спеціальні засоби». Так, частиною третьою статті 42 Закону України «Про Національну поліцію» під «спеціальними засобами» розуміється сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин [9]. Очевидно, що поняття «підручні засоби» сформульовано з метою формування права поліцейського застосовувати їх як альтернативні «спеціальним засобам». Разом із тим, застосування підручних засобів поліцейським на кшталт спеціальних засобів Законом не визначено. Існує лише вказівка щодо їх застосування у разі: 1) відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншій особі; 2) усунення небезпеки у стані крайньої необхідності; 3) при затриманні особи яка вчинила правопорушення; 4) у разі якщо особа чинить опір поліцейському [9].

Означені підстави застосування підручних засобів поліцейським очевидно вказують на необхідність визначення такого поняття та порядку їх застосування у статті 43 «Порядок застосування поліцейських заходів примусу» Закону України «Про Національну поліцію України» [13]. Такий висновок обумовлений тим, що підручні засоби спеціально не призначено для застосування до особи у відповідності Закону. Застосування поліцейським підручних засобів не може бути контрольованим, і як наслідок може спричинити надмірну шкоду особі. З урахуванням наведеного, доцільно передбачити нормативну вказівку щодо застосування підручних засобів як крайньої (виключної) міри заходів поліцейського примусу. Додатково, очевидно є доцільність

передбачити й черговість застосування підручних засобів – за відсутності, недостатності спеціальних засобів та/або крайньою необхідністю їх застосування.

Словниково-довідникова література визначає поняття «підручні» як – такий, що міститься, перебуває завжди під рукою [10]. Поняття «засоби» – те, що служить знаряддям у якій-небудь справі, предмети [11]. «Знаряддя» – пристосування, прилад, механізм, за допомогою якого здійснюється певна дія [12].

Таким чином, «підручні засоби» це знаряддя, предмети чи механізми. «Підручні засоби як засоби поліцейського примусу» це – знаряддя, предмети чи механізми, що можуть бути використані під час дії воєнного стану, у разі необхідності відбиття нападу, що загрожує життю чи здоров'ю поліцейського або іншої особи, а також усунення небезпеки у стані крайньої необхідності або при затриманні особи, яка вчинила правопорушення та/або чинить опір поліцейському.

Доцільно зазначити, що поняття «підручні засоби поліцейського примусу» є ширше за змістом аніж поняття «спеціальні засоби», оскільки включає останні. Наведена теза, вважаємо, слугує додатковим аргументом для визначення порядку (особливостей) застосування підручних засобів поліцейським у меж-

ах статті 43 Закону України «Про Національну поліцію України».

З урахуванням викладеного доцільно внести зміни до:

частини першої статті 42 «Поліцейські заходи примусу» шляхом розширення виключного переліку поліцейських заходів примусу пунктом «4») у наступній редакції:

«4) застосування підручних засобів.»

частини першої статті 45 та викласти її у наступній редакції:

«1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку застосування підручних засобів та коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.»

Частину п'яту статті 45 доповнити абзацом наступного змісту:

«Підручні засоби застосовуються поліцейським як крайній захід поліцейського примусу.»

Наведені зміни нададуть можливість уникнути безпідставного застосування підручних заходів як виду поліцейських заходів примусу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#n2>
2. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Ковалів М.В., Іваха В.О. Діяльність органів внутрішніх справ в умовах воєнного стану. URL : <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4948/vnulpurn201683712.pdf>
5. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>
6. Про національну безпеку України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
7. Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2123-20#Text>
8. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text>
9. Про Національну поліцію України : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
10. Академічний тлумачний словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/s/pidruchnyj>
11. Поняття «засіб» (значення). URL : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Засіб_\(значення\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Засіб_(значення))
12. Поняття «знаряддя» (значення). URL : <http://sum.in.ua/s/znarjaddja>
13. Бортник Н. П., Тильчик О. В., Дніпров О. С. Сутність виконавчої влади як ключової категорії адміністративного права. *Правова позиція*. 2018. № 2 (21). С. 19–27.